

A TITOKZATOS MANCS JAKAB

Szülőfalujába, Zengőszentmártonba hívták az író, mutatná be a gyerekkori barátoknak, meg a község többi lakosának a legutóbb megjelent novelláskötetét. No, meg számoljon be arról a közel félszáz esztendő-ről, amit szerencsét próbáló legkisebb királyfiként a nagyvilágban töltött. Nem is rossz ötlet ez a legkisebb királyfi hasonlat – veregette meg gondolatban a saját vállát –, meg a nagyvilág. Igaz, mindenki tudja róla, hogy az apja, meg a nagypja is becsületes iparosem-berek voltak. Mindkettő asztalos. Pont annyi közül volt a mesebeli királysághoz, mint neki, első szülött-nek a legkisebb királyfihoz, meg Budapestnek a nagy-világhoz. De indításnak nem hangzik rosszul. Legföl-jebb rákérdeznek, hogy is van ez, és máris kialakult egyfajta kontaktus előadó és közönsége között. Innét már csak folytatni kell valamiféle gyermekkori törté-nettel. Azzal meg tele a padlás. Kétkötetnyi novellát írt a gyermekkori emlékeiből.

No igen, de lehet, hogy ezeket már olvasták a fa-lubeliek. Ezért is hívták haza. Ez az. Hazahívták. És ezek nemcsak szépen hangzó szavak, hanem igazak is. Valahányszor otthonról, a pesti lakásából hazai-gyek-szik, haza, a szülőfalujába, és átlépve a megyehatárt az országútról meglátja a zengőszentmártoni templom-tornyot, mindig elérékenyül, és eszébe jut valami rég feledésbe merült ifjúkori emlék.

Mióta kocsira is telik, az alvégről, a temető felől kez-di a látogatást. Ott, ahol arcokká szelídülnek a sírkö-vek, meg a faragott kopjafák, és visszaköszönnek, ha megsüvegeled őket. Nemcsak Jani bácsi, a szomszéd, akinek hajdan a térdén lovagolt, vagy Kovács Pista, a jó barát, akivel éveken át egy padban ültek az iskolá-ban, hanem mind az ősök, akik egykoron az ő nevét viselték, és itt élték le az életüket. Hány száz éve is? Az anyakönyvek tanúsága szerint több mint három.

Amint átlépte a megyehatárt, most is elé lépett a zengőszentmártoni templomtorny, magasra emel-ve csúcsán a buzogányt és a kakast. És előtolakodott egy rég elfeledett gyermekkori emlék is. Egy alacsony, cingár emberke, amint a villámhárítón fölfelé kúszik, hogy a több mint harmincméteres magasságban foga-dásból kiszidolozza a rézkakast. Ott tolongott, és les-te a kocsmajtóból a fél falu népe. Hogy is hívták azt a fickót? Ejnye, hogy is? M-mel kezdődött a neve. Nem.

Molnár, nem is Mag, de valami hasonló... Mancs! Úgy van, Mancs Jakab volt a neve. Lakatosmester volt. Ott lakott az iskola mellett, és volt vagy négy lá-nya. Nagyon szép lányok voltak. A feleségére nem em-lékszik, pedig biztos volt neki felesége is. Feltehető-en szép asszony volt, mert az apjuktól ugyan nem örö-kölhették a lányok a szépségüket... Meg is nyerte a fo-gadást. Ott ünnepelték a kocsmában hajnalig. Ezt is megemlíti majd a könyvbemutató, hátha emlékszik még rá valaki az idősebbek közül.

És valóban, volt, aki emlékezett rá. Kovács Jancsi, az egykori lovászlegény. Legény... Most éppen a nyolc-vanadik évét tapossa...

– Én is ott voltam akkor a kocsmában – mondta az öreg Kovács. – A Parti Jóska fogadott velem, akiknek a Pátyi dűlőben volt tizenöt hold gyönyörű szőlőjük. Nagygazdák voltak, nekik voltak a legszebb lovaik a faluban. Az apja föl is akasztotta magát, amikor kulák-nak nyilvánították és kiköltöztették őket a présházba. De az már jóval később történt. Akkor még tele volt a pincéjük borral. Finom boruk volt, nagyon finom. Ez a Mancs meg igencsak szerette az italt, de pénze nem igazán volt rá. Kunyerálta a Jóskát, hogy adjon neki néhány litert. Ő meg nem akart adni. Addig-ad-dig egyezkedtek, míg azt mondja neki a Jóska, hogy rendben van, ad ő neki akár ötven litert is, ha fölmá-szik a templomtornyba, és kiszidolozza a kakast. De nem ám akárhogy, hanem kívülről, a villámhárítón kell fölmászni. Ez a Mancs meg fölhúzott egy vastag bőrkesztyűt, és már indult is. Valóban fölment a ka-kasig, oszt megnyerte a fogadást. Azóta se tudta utá-na csinálni senki.

Fölkapta erre a fejét Juhász Bálint, az alpolgármes-ter, aki különben tanárember volt, és elhatározta, hogy megírja a falu történetét. Meg is alakította a fi-atal református lelkészből, meg néhány agilis fiatalból verbuvált helytörténeti egyesületet. Az irodalmi est után szólt is a papnak, nézzen utána az anyakönyvben, ki fia-borja volt ez a Mancs Jakab. Ott azonban sem-mi nyomát nem találták még a hívek névsorában sem.

– Nem hát – mondta az öreg Piróth, amikor meg-keresték –, mert valószínűleg zsidó ember volt. Apám mesélte egyszer, aki ötven évig volt harangozó a temp-lomban, hogy a harmincas évek végén, vagy a negyve-nes évek elején került ez az ember a faluba, amikor a zsidóüldözés volt. Többen is voltak ezek a Jánosi-ta-nyán. A grófi birtokon dolgoztak, ott nem háborgat-ta őket senki. Gépész volt ez a Mancs. Úgy látszik, tet-szett neki ez a falu, mert a háború után is itt maradt.

Lakatos műhelyt nyitott, de mindent fölállalt, még a lópatkolást is. Amolyan ezermesterfélének mondták. Aztán valamikor az ötvenes évek elején megállt a toronyóra. A fene tudja honnan szalajtott párttitkár meg tapsolt örömeiben, mert akkor nem a templomot nézik az emberek.

– Nem falubeli volt a párttitkár? – kérdezte elképedve a fiatal helytörténész.

– Nem hát. Valahonnét a Nyírségből hozták. Becsületes parasztember olyan szemétként nem vállalt. A saját falujában meg különösen nem.

– Ő volt a falu ura?!

– Nem ő! Az. Mifelénk az őt csak emberre szokták mondani. Az vette föl a gazdákat a kuláklisra. Az söpörtette le a padlásukat. Még a templomba is betolta a pofáját, és akit ott meglátott, fölemeltette a beszolgáltatási járandóságát. Az mondta meg azt is, kit kell Recskre deportálni. No, szóval megállt a toronyóra. Kereste a tisztelendő úr, ki reparálná meg. Senki nem merte elvállalni. Akkor jött ez a Mancs Jakab, és azt mondta, ő megjavítja. Kérdezték tőle többen is, hogy nem fél ettől az istentelen párttitkártól? Azt mondta nem, ő még a Sztálin Jóska öregapjátul se fél. Föl is ment, meg is csinálta. Apám volt a segédje.

– A párttitkár meg szó nélkül eltúrte?

– Azt éppen nem mondhatnám. Ott aggatta a lábát, ahol tudta, de ez a Jakab is tökös gyerek volt ám! Állítólag egyszer fölment hozzájuk ez a sehonnai, amikor a Mancs éppen kint egyensúlyozott a toronyablakban valami keskeny lécen, és elkezdett pofázni. Az az alacsony, vékony ember meg úgy elküldte a jó édes anyjába, hogy majd' legurult a létrán nagy igyekezetében. Ilyet akkoriban csak azok mertek megcsinálni, akik megjárták Auschwitzot. Hát ezért is mondták, hogy zsidó ember volt.

– A fenét volt ő zsidó ember – ingatta a fejét Jóború Vince. – Lengyel katona volt. Akkor jöttek át hozzánk a gróf tanyájára, amikor a németek lerohanták Lengyelországot. Különben honnan értett volna az aknákhöz? Apám ott volt inas a birtokon, ő már csak tudta... Amikor negyvennégy telén itt állt a front a falu határában, rengeteg aknát telepítettek az egyik oldalon a németek, a másikon meg az oroszok. Napokig lötték egymást kegyetlenül, de nem tudták dűlőre vinni a dolgot. Aztán meg repülőről is szórtak le az amerikaiak különféle robbanószerkezeteket. Olyan volt, mint egy töltőtoll. Aztán megcsavarták a szárát és robbant. Szegény Kudar Janinak is az szakította le a karját. A Sanyinak, az öccsének meg a szemét verte

ki. A végén már az utcára se merték kiengedni a gyerekeket, nehogy találjanak valamit. A gazdák meg nem merték nekiereszteni az ekét a földnek. No, akkor jött ez a Mancs Jakab, és azt mondta, hogy senki ne nyúljon az aknákhöz. Szóljanak neki, ha látnak valahol, majd ő elintézi. Volt két embere, azok szépen kiemelték, ő meg szétszerelte.

– És mi lett a szétszerelt aknákkal?

– Hát ez az. Állítólag ki akarták tüntetni a hősiességéért, meg hogy megmentette a falu lakóinak az életét, aztán valahogy mégis légy került a levesbe.

– Miféle légy?

– Hát olyan légy, hogy el akarták számoltatni a robbanóanyaggal, és valami hiányzott. Gyutacs vagy lőpor, vagy a fene tudja mi. Én nem értek hozzá... Úgy, hogy a végén majdnem lecsukták a jótéteményéért. No, hát ebből is látszik, hogy katona volt. Lengyel, vagy esetleg cseh, a neve után.

– Már gyerekkorában is ilyen volt ez a Vince – mosolyodott el a bajsza alatt Török Péter. – Mindent jobban akart tudni másoknál. Elég, ha a nevét kimondod. Mancs. Ilyen névvel csak sváb lehet valaki. Innét a második község tiszta sváb falu volt. A háború után ezeket mind kiköltöztették Németországba. Azt mondták rájuk, hogy volksbundisták voltak, és a német hadseregben szolgáltak. Lehet, hogy ez a Mancs Jakab is onnét keveredett át hozzánk, mert nem akart bevonulni a németekhez. Nálunk is volt néhány sváb gazda, gondolom, azok bújtatták. Rendes, dolgos emberek voltak, nem volt azokkal semmi gond, mégis kiszuppolták őket is. No, hát ilyen dolog ez a politika... Jó gyerek volt ez a Jakab, a bátyám ismerte. Szerette a borocskát, de hát ki nem szereti? Attól még nagyon jó gyerek volt. Mesélik, hogy a háború után, amikor ez, a hogy is hívták? Ez a párttitkár megalakította a napszamosokból a téeszcsét a gróf birtokán, nem volt fogadjuk, amivel dolgozzanak a földeken. A parasztnak is csak az volt, amit az oroszok meghagytak, elvenni se volt mit. Hát ez a Jakab hajtott föl valahol régi, öreg, lerobbant körmös Hoffer traktorokat, aztán hárombul sikerült neki összerakni egyet. Azzal kezdtek el szántani. Nagyon hálás volt érte a párttitkár elvtárs, mert külön dicséretet kapott ezért a járási főnöktől. Hát ezért mert vele kiabálni a templomtoronyban a Jakab, nem a vallási hovatartozása miatt.

– Ötvenhatban itt lakott még?

– Itt. Ezt meg a régi Betérő csárda kocsmárosától tudom. Ott állt az országút mellett, a volt takarmánykeverő szomszédságában. Tavaly bontották le az

épületet. Fodor nevezetű kocsmáros volt, egy időben sokat beszélgettünk vele a régi időről. Azt mondta, október huszonharmadikán este már bezárt, le is fekdült, aztán egyszer csak verik ám a rolót. Ki a fene? Ki a fene? Hát kinéz, látja ám, hogy a Jakab. Fülíg olajos, mint mindig. Kiszól neki, hogy zárva van, menjen szépen haza. Ő meg csak áll az ajtó előtt, és egyre mondja, hogy eressz be Imre, baj van. Mi az a baj? Hát Pesten már lőnek, kitört a forradalom. Az oroszok mind le fognak mészárolni bennünket. No, aztán beengedte, beültek a raktárba, és bánatukban elkezdtek inni. Több mint két hétig ott ültek a raktárban, és megittak harminc láda sört. Aznap szállították, könnyű volt megszámlálni. Amikor aztán megjöttek az oroszok, meg elmúlt a forradalom, persze számon kérték a készletet. Az Imre meg azt mondta, hogy az oroszok itták meg az egészet.

– Apám mesélte egyszer, hogy együtt jártak föl Csepelre dolgozni – merengett a kisfröccsös pohárba Deli Bálint. – Az ötvenes évek végén behajtották a gazdákat a téeszcsébe, az iparosokat meg a kátéeszbe. Aki tudott, inkább elszegődött a gyárba segédmunkásnak. Spénhordó proli lett az ezüstkalászos gazdákból. Már aki tehette, mert jöttek ám a pesti munkásörök agitálni piszkosul. Kitették maguk elé az asztalra a pisztolyt, leültették szembe a parasztot, aztán „beszéljessünk a jövőről, bátyám!” A gazda meg kihúzta az asztalfiókot, kitette mellé a disznóölő nagykést, és azt mondta: „hát akkor beszéljessünk, ecsém!” Többen meghaltak az idő tájt... Sokan elköltöztek a Pest környéki falvakba, mert, hogy Pestre nem engedtek bejelentkezni... Mások meg vonatoztak. Nagypám aláírta... no hiszen... de végül is az ő keze írása volt... a belépési nyilatkozatot, mert ő volt a gazda, apám meg elment a gyárba dolgozni. Hajnalban négy órakor indult, este hétre ért haza, de legalább volt valami biztos keresete, mert a munkaegységből fölkapott az álla a téesztagnak.

A Mancs is velük vonatozott minden nap. Aztán egyszer csak kitették a képét a dicsőségtáblára. A gyárba vezető úton két oldalt ki voltak rakva a kitüntetett dolgozók fényképei, meg a munkaversenyplakátok. Azt én is láttam, amikor egyszer fölmentem apámmal

munkát keresni. Olyan volt, mint egy plakátkiállítás. Szocialista brigádok vigyorogtak a táblákról, meg a gyár legjobb sportolói, meg ilyesmik.

A Mancsnak is volt valami nagy újítása vagy találmánya, én már nem emlékszem, mi volt... Lényeg az, hogy kitették az ő képét is. Aztán kaptak lakást is a gyári lakótelepen. Azóta nem hallottam róla. Úgy eltűnt abban a hatalmas Pestben, mintha a föld nyelte volna el.

– Hát ez nem igaz – bosszankodott Juhász Bálint, az alpolgármester. – Nem létezik, hogy a huszonegyedik században ne lehessen kideríteni, ki honnét jött, ki volt, és hová tűnt el. Ámbátor... elég sok akta, meg nyilvántartás eltűnt az utóbbi időben. No, meg amit nyolcvan-száz évre titkosítottak. De hát ez a Mancs Jakab se politikus nem volt, se bankár, se... Vagy a fene tudja... Oly korban éltünk mi e Földön, amikor bármi igaz lehetett, és annak az ellenkezője is.

Rendben van, nem itt született ez az ember. Se földje, se háza nem volt a faluban. Nem szerepel az adónyilvántartásban. Nem váltott ki iparendélyt, sőt még ebadót se fizetett. A házassági anyakönyvben nem szerepel a neve. Hát persze, mert az asszony se falubeli. Egy büszke zengőszentmártoni gazda nem is adta volna a lányát egy ilyen jöttmenthez. A lányai viszont itt jártak iskolába. Ezen a nyomon talán el lehet indulni. Meg is találta őket a naplóban.

Nem négy, csak három lánya volt. Az egyik Mancs, a másik Mants, a harmadik Manch néven szerepelt a nyilvántartásban. Csak a nevük, semmi más. Se egy dicséret, se egy dorgálás, semmi.

Amikor legközelebb Zengőszentmártonban járt az író, megkérdezte az alpolgármestertől, hogy halad a monográfiával.

– Köszönöm a kérdéset, Feri bátyám – válaszolt a fiatal tanár –, már majdnem nyomdakész a kézirat. Nagyon érdekes dolgokat sikerült megtudnunk az idősebb emberektől a háború utáni évekről, csak azt nem sikerült még hitelt érdemlően tisztáznunk, ki is volt tulajdonképpen az a bizonyos Mancs Jakab, aki kiszidolozta a templomtornyban lévő rézkakast.